

УДК 343.71

DOI: 10.31733/2078-3566-2019-2-157-161

Шахова К.В. ©

кандидат юридичних наук
(Харківський національний
університет внутрішніх справ)

**ОМАН ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ ОСОБОЮ
ПРО ВЧИНЕННЯ СТАТЕВОГО ЗЛОЧИНУ
СТОСОВНО НЕЇ – ПРОБЛЕМА СУЧАСНОСТІ**

Розглянуто проблематику протидії злочинам проти статевої свободи та статевої недоторканності особи, зокрема сучасну тенденцію обмовлення особи про вчинення нею окресленого злочину. Проаналізовано окремі факти вчинення таких наклепів, визначено типові мотиви такої злочинної діяльності та можливі наслідки. Запропоновано перелік дій працівників поліції, направлених на встановлення оман правоохоронних органів про вчинення статевого злочину, та обґрунтовано проведення окремих заходів.

Ключові слова: статеві злочини, оман, наклеп, неправдиве повідомлення про вчинення злочину.

Постановка проблеми. Впродовж багатьох років питання порушення права особи на статево свободу та статево недоторканність перебуває в центрі поля зору не тільки науковців та практиків, а й взагалі засобів масової інформації та населення. Вказане обумовлене перш за все тим, що кількість статевих злочинів останніми роками суттєво не зменшується, а в деяких країнах світу навіть збільшується. Зокрема, наприклад, у

© Шахова К.В., 2019

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-6431-3757>

ord-hnuvs@ukr.net

Сполучених Штатах Америки кожна третя жінка та кожен 6-й чоловік зіткнулися із сексуальним насильством хоч раз за своє життя [1]. В той же час вітчизняна кримінальна статистика вказує, що в Україні злочини проти статеві свободи та статеві недоторканності особи займають незначну кількість від загальної кількості вчинених злочинів [2], однак офіційна статистика в переважній більшості випадків недооцінює проблему статеві злочинності, оскільки багато жертв не повідомляє поліції, сім'ям або друзям про замах або вчинений злочин стосовно неї. В той же час кожен новий факт вчинення такого злочину, що набуває розголосу, одразу стає резонансним та викликає невдоволення населення державною політикою у сфері правоохоронної діяльності. У свою чергу, особи, що вчинили статеві злочини, одразу стають ізгоями в суспільстві, причому в більшості випадків навіть не дочекавшись обвинувального вироку чи навіть закінчення досудового розслідування за такими кримінальними провадженнями. Водночас слід зазначити, що нещодавно з'явилась тенденція до неправдивого повідомлення особами про вчинений статевий злочин стосовно них. Враховуючи вказане, вважаємо доцільним визначитись із ймовірними мотивами осіб такого вчинку та доцільними шляхами діяльності правоохоронців з метою з'ясування істини по справі.

Аналіз публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Сьогодні існує велика кількість наукових досліджень у різних сферах юридичної науки з протидії статевим злочинам, зокрема такими вченими: К. В. Антонов, О. Ю. Анциферов, А. В. Баб'як, О. М. Бандурка, В. Я. Горбачевський, М. В. Гусаров, С. М. Гусаров, І. М. Даньшин, О. О. Житний, О. Ю. Зуєв, А. М. Кислий, М. Й. Коржанський, Б. Д. Леонов, В. В. Лисенко, О. М. Литвинов, Л. А. Мазур, В. А. Некрасов, Ю. Ю. Орлов, В. В. Плукар, М. А. Погорельський, В. Д. Пчолкін, С. В. Слінько, М. В. Стащак, Р. Л. Степанюк, В. Б. Харченко, В. В. Шендрик, О. О. Юхно та ін. Однак даними вченими здебільшого досліджувались питання, пов'язані лише із окремими проблемами протидії конкретному виду статевих злочинів та до сьогодні ще не досліджувались окремо питання омани правоохоронних органів про вчинення статеві злочину та перспективні шляхи правоохоронців у цьому випадку з метою встановлення істини.

Метою статті є визначення найбільш розповсюджених мотивів неправдивого повідомлення особою про вчинення стосовно неї злочину проти статеві свободи та статеві недоторканності.

Виклад основного матеріалу. Стати жертвою наклепу можна в будь-яких ситуаціях. Наговорити можуть сусіди, колеги, родичі і випадково зустрінуті вами люди. За наклеп можна притягнути до суду і покарати особу, що його вчинила, причому спричинення моральної шкоди авторитету потерпілого в такому разі найчастіше легко виправити, ніж тоді, коли людина може бути помилково звинувачена у скоєнні особливо тяжкого злочину [3].

Найбільш часто юристи зустрічають помилкове звинувачення у зґвалтуванні [3]. Як констатує судова практика, причини доносу можуть бути різноманітними. Найпоширенішими є такі випадки:

- приховування від законного чоловіка добровільної зради;
- пояснення довгої відсутності у квартирі вночі;
- несплата грошей за послуги сексуального характеру від обвинуваченого.

Здебільшого наклеп про вчинення статеві злочину вчиняють жінки для помсти за побой, образи, а іноді і за дії правомірного характеру. Наприклад, за повідомлення у правоохоронні органи про заняття проституцією або зберігання наркотичних засобів. Нерідко причиною наклепу є звичайні ревності і образи [4].

Так, для кримінології стало аксіомою твердження, що причиною злочинної поведінки є складна взаємодія зовнішніх об'єктивних умов і внутрішніх суб'єктивних чинників, тобто середовища і особистості. Тим самим середовище та особистість отримують однакову кримінологічну оцінку, а поведінка постає лише як наслідок цієї взаємодії. Якщо дотримуватися такої точки зору і при цьому бути послідовним, то провини за наслідки злочинної поведінки потрібно порівну покласти на обидві сторони – і на середовище (конкретну ситуацію), і на самого злочинця.

Конкретна ситуація – це очевидці, потерпілі, умови, в яких скоєно злочин, і т. д. Звичайно, "вина" потерпілого буває теж великою (наприклад, у результаті необережної або аморальної поведінки), але його не карали так само, як і злочинця. Зрозуміло, будь-яка людина, роблячи так чи інакше, вступає у взаємодію з оточуючими обставинами, сприймаючи і оцінюючи їх відповідно до власної шкали цінностей, особливостей своєї

особистості. З цієї причини наукове пояснення злочинної поведінки не може обмежитися міркуваннями про те, що індивід завжди взаємодіє із ситуацією. Ось чому, не применшуючи криміногенної значимості зовнішніх умов, особливо які сприяють злочину або провокують його, в згаданій взаємодії потрібно виділити головну сторону. Нею, звичайно, є злочинець, навіть у несприятливих обставинах, наприклад при нанесенні йому тяжкої образи. Нерідко він потрапляє в жорстку залежність від обставин. Але це лише свідчить про особливості даної особистості, здатної потрапляти в таку залежність. Інша людина на його місці постарався б уникнути цих обставин. Якщо ж ситуація однозначно може привести тільки до того, що її вчинки об'єктивно завдадуть шкоди, – злочин є невідворотним. Зрозуміло, соціально-психологічна взаємодія має місце і з абсолютно нейтральними, "нешкідливими" ситуаціями [5].

Зокрема, при повідомленні про статеві злочини, незважаючи на очевидні нестиковки, правоохоронні органи рідко звертають увагу на доводи особи, на яку вказує потерпіла особа, а враховують факт згвалтування на тлі медичного огляду потерпілої, хоча потерпілі особи в окремих випадках підлаштовують факти щодо вчинення стосовно них злочину, в тому числі й ознаки фізичного насильства.

Так, світова правоохоронна практика сьогодні багато знає фактів наклепів на осіб щодо «вчинення» ними статевих злочинів, й причини таких наклепів є різними.

Наприклад, тільки за останні 2 роки на відомого футболіста К. Роналду одразу декілька жінок подали заяви до правоохоронних органів щодо вчинення ним стосовно останніх статевих злочинів. Наприклад, американка вказувала, що футболіст вчинив стосовно неї статеві злочини ще у 2009 році. Проведене досудове розслідування підтвердило, що вказаного злочину насправді не було, а було бажання не стільки заробити шляхом погроз та шантажування, а «ніби» бути близькою особою до футбольної зірки [6].

У Кривому Розі неповнолітня дівчина 28 жовтня 2018 року заявила про згвалтування. За її словами, вона відпочивала зі знайомим у нього вдома, а після сталося насильство. Відомо, що дівчині 15 років, за її словами, вони разом з малознайомим чоловіком 43 років у нього вдома вживала спиртне та останній вчинив стосовно неї статевий акт. Поліція, встановила, що факту згвалтування насправді не було, а було бажання отримання матеріальної «компенсації» дівчиною [7].

Також слід зазначити, що інколи мотивами омани щодо згвалтування є бажання зробити кар'єру. Зокрема, Міністерство внутрішніх справ Башкортостану в 2017 році звільнило трьох високопоставлених співробітників, обвинувачених у груповому згвалтуванні колеги. Офіційна причина «за вчинення проступків, що порочать честь і гідність співробітника поліції». Однак у 20018 році було встановлено, що згвалтування не було, а було бажання отримання дострокового звання та зайняття вищої посади [8].

Враховуючи вказане, логічно постає проблема вибору дій працівників поліції аби встановити максимально швидко спробу омани особою щодо вчинення стосовно неї статевого злочину.

Аналіз емпіричного матеріалу свідчить, що працівники кримінальної поліції в тісній співпраці із слідчими, спілкуючись із особою, що повідомляє про факт вчинення стосовно неї статевого злочину, повинні:

- 1) максимально встановити відомості, що характеризують потерпілу особу, та ознаки, які вона вказує як отримані в результаті вчинення стосовно неї статевого насильства. Не потрібно помилково вважати, що вказане повинно здійснюватись виключно шляхом поверхневого огляду речей та самої потерпілої особи, найбільш ефективним буде опитування самої потерпілої особи із обов'язковим встановленням конкретизуючих даних щодо злочинного посягання, а у випадку, коли між насильством та зверненням до поліції пройшов тривалий час – встановити причини незвернення раніше до правоохоронних органів. Якщо провести всі відповідні процедури, даний аналіз дасть певний результат.

Працівники поліції повинні звернути увагу на наявну плутанину у свідченнях потерпілої особи, знервованість у діях, невідповідність поведінки у ситуації, що склалася.

Зокрема психологічні дослідження свідчать, що, на відміну від чоловіків, жінки майже завжди при статевому насильстві пам'ятають майже кожен факт, найдрібніші деталі, а при спробі зміни чи введення в оману починають нервувати, кричати, розмахувати руками.

До того ж працівники поліції також повинні пам'ятати про те, що при висловлюванні неправди особа також на рівні підсвідомості вчиняє певні дії очима або руками.

Так, О.В. Жбанкова визначає, що коли людина виконує ті чи інші когнітивні операції, такі як арифметичний рахунок, читання або давання неправдивих показань, у неї активуються різні відділи мозку. Реєструючи когнітивні реакції опитуваного, такі як зміна діаметра зіниць, час, витрачений на відповідь, і кількість перерахування питання, дослідники визначили, що брехня вимагає більше витрат роботи мозку, а отже, і часу або рухів очима. Наприклад, у людини, яка обманює, можливо, відбудеться розширення діаметра зіниць, а також збільшиться час для обмірковування і дачі відповіді на питання, вона активніше намагається жестикулювати та впевнювати словами й себе в тому, про що говорить [9].

До того ж працівники поліції повинні чітко та декілька разів повідомити особу-заявника про наслідки у випадку неправдивого повідомлення про злочин та настання й для неї в такому випадку кримінальної відповідальності;

2) вжити заходів щодо встановлення обставини можливого обмовлення потерпілою особою про вчинення статевого злочину. Тобто потрібно дослідити міжособистісні відносини жертви з її оточенням і підозрюваним, з'ясувати причини оман, і все це зробити з певним завданням: переконати потерпілу зізнатися у правді.

До речі, якщо є повна відсутність свідків, то окреслене також може вказувати на оману потерпілою особою, оскільки у випадку, коли потерпіла особа намагається не повідомити навіть про спільних знайомих їй та підозрюваного, то вказане може свідчити про спробу невстановлення її справжньої поведінки напередодні «вчинення злочину»;

3) встановити ознаки злочину та оглянути місце події. Відповідно до чинного законодавства одразу після звернення особи про вчинення стосовно неї статевого злочину та вказування на певну територію чи об'єкт, де таке насильство було вчинено, проводиться огляд місця події. Специфіка подібної категорії злочинів передбачає обов'язкові дії потерпілою особою, направлені на опір, зокрема, яскраво виражені в зовнішніх ознаках у вигляді подрипин, гематом, синців, а також у розірваному одязі й інших пошкодженнях обстановки у приміщенні або на природі. Працівники поліції повинні встановити наявні сліди боротьби між потерпілою та підозрюваним: залишки розірваної нижньої білизни, пошкоджені меблі, пом'яту траву, зламані гілки, відбитки пальців. Крім того, враховуються прямі фізіологічні докази, що підтверджують статеві зносини – кров, сперма тощо. Якщо подібних фактів не виявлено, це ще одна вагома обставина, що підтверджує помилкове звинувачення у зґвалтуванні;

4) встановлення особи, на яку вказує потерпіла сторона. Зокрема працівники поліції повинні детально вивчити відомості про ймовірного злочинця. При цьому логічно співвідносити матеріальний стан потерпілою особою та «злочинця», залежність один від одного, наявність психічних захворювань у підозрюваного, статевий потяг патологічного характеру або загальні статеві порушення, залежність від психотропних препаратів, наявність судимостей раніше за вчинення аналогічних злочинів.

Здійснення такого доволі широко переліку дій працівників поліції, пов'язаних із встановленням факту оман про вчинення статевого злочину, пов'язано із декількома причинами. Перша – законодавче затягування проведення медичних обстежень після змін до Кримінального процесуального кодексу в 2015 році. Друга – звинувачення особи у вчиненні статевого злочину тягне завжди за собою відмову від такої особи її оточення, формування негативного стереотипу та інколи навіть повне відсторонення підозрюваних осіб від суспільства («ізгої»).

Висновок. Аналіз судової практика свідчить, що сьогодні існує досить багато випадків засудження за вчинення статевого злочину повністю невинуватою особою, до того ж омана у вчиненні вказаних злочинів сьогодні інколи навіть є різновидом способів заробляння на життя. Враховуючи вказане, працівники поліції повинні в кожному випадку повідомлення про вчинення статевого злочину перевірити можливість оман потерпілою особою останніх про вчинення стосовно неї статевого злочину.

Бібліографічні посилання

1. Sexual violence. URL: <https://www.cdc.gov/features/sexualviolence/index.html> (дата звернення: 07.12.2018).
2. Статистичні дані Генеральної прокуратури України. URL: <http://www.gp.gov.ua/ua/stat.html> (дата звернення: 07.12.2018).
3. Ложное обвинение в изнасиловании – как доказать свою невиную. URL: <https://businessman.ru/lojnoe-obvinenie-v-iznasilovanii-kak-dokazat-svoyu-nevinovnost-statya-uk-rf-zavedomo-lojnyie-pokazaniya.html>
4. Ложное обвинение в насилии. URL:

https://pikabu.ru/story/lozhnoe_obvinenie_v_iznasilovaniikak_dokazat_lozhnost_donosa_4893600 (дата звернення: 07.12.2018).

5. Антонян Ю.М., Еникеев М.И., Эминов В.Е. Психология преступника и расследования преступлений. Москва, 1996. URL: https://www.sgu.ru/sites/default/files/textdocsfiles/2014/09/30/_antonian_yu.m._psihologiya_prestupnika_i_rassledovaniya_prestupleniy.pdf (дата звернення: 07.12.2018).

6. Ronaldo lawyers non disclosure agreement. URL: <https://www.rt.com/sport/440909-ronaldo-lawyers-non-disclosure-agreement/> (дата звернення: 07.12.2018).

7. В Кривом рогу девочка заявила об изнасиловании. URL: <https://www.0564.ua/news/219568/ej-15-emu-43-v-krivom-roge-devocka-zaavila-ob-iznasilovanii> (дата звернення: 07.12.2018).

8. Дело об изнасиловании девушки-полицейского в Уфе. URL: <https://www.bbc.com/russian/features-46063556> (дата звернення: 07.12.2018).

9. Жбанкова Н. В., Лукьянченко Н. В. Особенности структурной организации когнитивных стилей личности. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/osobennosti-strukturnoy-organizatsii-kognitivnyh-stiley-lichnosti> (дата звернення: 07.12.2018).

Надійшла до редакції 10.06.2019

References

1. Sexual violence. URL: <https://www.cdc.gov/features/sexualviolence/index.html> (data zvernennya: 07.12.2018) [in Eng.].

2. Statystychni dani General'noyi prokuratury Ukrainy [Statistics of the Prosecutor General's Office of Ukraine]. URL: <http://www.gp.gov.ua/ua/stat.html> (data zvernennya: 07.12.2018) [in Ukr.].

3. Lozhnoe obvyneniye v yznasylovanyy – kak dokazat' svoyu nevinu [A false accusation of rape – how to prove your innocence]. URL: <https://businessman.ru/lojnoe-obvinenie-v-iznasilovanii-kak-dokazat-svoyu-nevinovnost-statya-uk-rf-zavedomo-lojnyie-pokazaniya.html> [in Rus.].

4. Lozhnoe obvyneniye v nasylyy [False accusation of violence]. URL: https://pikabu.ru/story/lozhnoe_obvinenie_v_iznasilovaniikak_dokazat_lozhnost_donosa_4893600 (data zvernennya: 07.12.2018). [in Rus.].

5. Antonyan, YU.M., Enykeev, M.Y., Émynov, V.E. (1996) *Psykholohyya prestupnyka y rassledovanyya prestupleniy* [Psychology of the criminal and investigation of crimes]. Moskva. URL: https://www.sgu.ru/sites/default/files/textdocsfiles/2014/09/30/_antonian_yu.m._psihologiya_prestupnika_i_rassledovaniya_prestupleniy.pdf (data zvernennya: 07.12.2018). [in Rus.].

6. Ronaldo lawyers non disclosure agreement. URL: <https://www.rt.com/sport/440909-ronaldo-lawyers-non-disclosure-agreement/> (data zvernennya: 07.12.2018) [in Engl.].

7. V Kryvom rohu devochka zayavyla ob yznasylovanyy [In the Krivoy Rog the girl declared rape]. URL: <https://www.0564.ua/news/219568/ej-15-emu-43-v-krivom-roge-devocka-zaavila-ob-iznasilovanii> (data zvernennya: 07.12.2018). [in Rus.].

8. Delo ob yznasylovanyy devushky-polytseyskoho v Ufe [The case of the rape of a police girl in Ufa]. URL: <https://www.bbc.com/russian/features-46063556> (data zvernennya: 07.12.2018). [in Rus.].

9. Zhbankova, N.V., Luk'yanchenko, N.V. *Osobennosti strukturnoy orhanyzatsyy kohnytyvnykh stiley lychnosti* [Features of the structural organization of cognitive personality styles]. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/osobennosti-strukturnoy-organizatsii-kognitivnyh-stiley-lichnosti> (data zvernennya: 07.12.2018). [in Rus.].

SUMMARY

Shakhova K.V. Misconceptions of law enforcement bodies about the commission of a sexual offense is a problem of the present. The article deals with consideration of the problem of countering crimes against sexual freedom and sexual integrity of a person, in particular, the current tendency of a person to make a pronounced crime. The author analyzes individual facts of committing such slander, determines the typical motives of such criminal activity, and possible consequences. At the same time, it is stated that despite the large number of scientific studies devoted to the problem of counteraction to statist crimes, the question studied in the article remains neglected by scholars.

Taking into account the author's suggestion, the list of actions of police officers is aimed at establishing misconceptions of law enforcement bodies about the commission of a sexual offense and justifies the conduct of separate measures: 1) to establish the information characterizing the victim and the characteristics which she indicates as received as a result of the commission of sexual violence against her; 2) to conduct events aimed at establishing the circumstances of a possible conviction by a victim of a sexual assault; 3) establish the circumstances directed at establishing the features of the crime and review of the place of the event; 4) establish the circumstances aimed at establishing the features of the crime and review the place of the event; establishment of the person indicated by the injured party. The argument is based on the fact that the implementation of a rather broad list of police officers' actions related to the misrepresentation of a sexual offense is due to several reasons today. The first is the legal delay in conducting medical examinations after amendments to the Criminal Procedural Code in 2015. The second is the accusation of a person in committing a sexual offense is always the rejection of such a person's environment, the formation of a negative stereotype and sometimes even the complete removal of suspects from society ("rogue").

Keywords: *sexual crimes, misleading, defamation, false reports of crime.*